

De Poolse bokser

Eduardo Halfon

De Poolse bokser

Vertaald uit het Spaans
door Lisa Thunnissen

WERELDBIBLIOTHEEK · AMSTERDAM

De vertaler ontving voor deze vertaling een projectsubsidie
van het Nederlands Letterenfonds

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

Oorspronkelijke titel *El boxeador polaco / La pirueta / Monasterio*

© *El boxeador polaco* Eduardo Halfon, 2008

© *La pirueta* Eduardo Halfon, 2010

© *Monasterio* Eduardo Halfon, 2014

© 2019 Nederlandse vertaling Lisa Thunnissen /

Uitgeverij Wereldbibliotheek

Alle rechten voorbehouden

De citaten uit de Tora in 'Tel Aviv was om te stikken' en
'Zonsondergangen' zijn afkomstig uit: *De pentateuch met haftaroth*.

Vertaald door Jitschak Dasberg, Nederlands Israëlitisch

Kerkgemeenschap, Amsterdam, 5e druk 2007/5767

Omslagontwerp Studio Ron van Roon / Bart Rouwhorst

Omslagbeeld © samarets1984 / iStock

Foto auteur © Peter-Andreas Hassiepen

NUR 302

ISBN 978 90 284 2772 3

www.wereldbibliotheek.nl

Ik heb de typemachine in de andere kamer gezet
waar ik mezelf in de spiegel kan zien wanneer ik schrijf

HENRY MILLER

Ver weg

Ik liep tussen ze door, alsof ik op zoek was naar de uitgang van een doolhof. De dubbele aard van het kort verhaal, lezen we samen in het essay van Ricardo Piglia, en al die puisterige, van een heel prille verwarring vervulde gezichten om me heen verbaasden me al niet meer. Een kort verhaal vertelt altijd twee verhalen, lezen we. Onder een zichtbaar verhaal gaat een geheim verhaal schuil, lezen we. Een kort verhaal is zo opgebouwd dat iets verborgens op een kunstmatige manier zichtbaar wordt gemaakt, lezen we, en toen vroeg ik of ze er iets van begrepen hadden, en het was alsof ik een Afrikaans dialect sprak. Stilte. Dapper, onverschrokken drong ik verder de doolhof in. Sommigen zaten te dommelen. Anderen waren aan het tekenen. Een mager meisje speelde verveeld met haar blonde haren, ze wond het uiteinde van haar vlecht om haar wijsvinger en rolde het weer af. De knappe jongen naast haar verslond haar met zijn ogen. Vanuit dat diepe stilzwijgen steeg een gemurmel op van fluisterende stemmen en ingehouden lachen en kauwgomkauwen, en toen vroeg ik me zoals elk jaar weer af waar ik het in godsnaam allemaal voor deed.

Ik weet niet waarom ik colleges over literatuur gaf aan die horde studenten van wie het grootste deel analfabeet was. In het begin van elk studiejaar kwamen ze met nog een soort lugubere puppylucht om zich heen op de universiteit aan, het spoor behoorlijk bijster maar met het arrogante idee dat

dat niet zo was, dat ze alles al wisten, dat ze alle geheimen van het universum perfect begrepen. En waarom literatuur. Waarom nóg een vak, luisteren naar de zoveelste malloot die nog meer literaire kletsboek verkoopt, boeken zijn zo prachtig, boeken zijn zo belangrijk, flikker toch op, ik kom er zelf wel uit, zonder boeken en zonder malloten die nog geloven dat literatuur belangrijk is. Zoiets dachten ze, vermoed ik. En ik denk dat ik ze, na al die jaren tegen dezelfde hooghartige uitdrukkingen en dezelfde arrogante, onnozele blikken te hebben aangekeken, op een bepaalde manier perfect begreep en ze nog bijna gelijk gaf ook, en iets van mezelf in hen herkende.

Net als de sterren.

Ik draaide me om en zag een donkere, magere jongen, wiens frêle verschijning me om de een of andere reden aan een rozenstruik deed denken, geen weelderige struik, maar een droevige, dorre plant, zonder ook maar één roos. Een paar studenten lachten.

Wat zei je?

Net als de sterren, fluisterde hij opnieuw. Ik vroeg hoe hij heette. Juan Kalel, zei hij net zo zachtjes, zonder me aan te kijken. Ik vroeg of hij ons kon uitleggen wat hij daarmee bedoelde en hij was een paar seconden stil, als om zijn gedachten te ordenen. Dat de sterren de sterren zijn, zei hij verlegen, en weer klonk er gelach, maar ik vroeg hem om alsjeblieft verder te gaan. Nou, kijk, zei hij, de sterren zijn de sterren die wij zien, maar ze zijn ook meer dan dat, iets wat we niet zien maar wat er toch is, daarboven. Ik zei niets, zodat hij tijd en ruimte had om er dieper op in te gaan. Als je ze ordent, dan zijn het ook constellaties, fluisterde hij, die staan voor sterrenbeelden, die elk weer een van ons voorstellen. Ik zei dat dat wel kon zijn, maar wat had dat met een kort ver-

haal te maken? Hij zweeg weer, en tijdens die stilte liep ik naar mijn tafel, waar ik mijn koffie verkeerd had laten staan, en nam een lange, warme slok. Ik bedoel, zei hij moeizaam, alsof de woorden weerstand boden, een verhaal is iets wat we zien en kunnen lezen, maar als we de structuur ervan bekijken is er meer dan dat, iets wat we niet zien maar wat er toch is, tussen de regels, als een suggestie.

De andere studenten zeiden nog steeds niets, ze starden Juan Kalel aan alsof ze dachten, wat een rare snuiter, en wachtten mijn reactie af. Ik dacht aan de metafysische en esthetische implicaties van zijn opmerking, en aan alle mogelijke afgeleiden daarvan die Juan Kalel zelf vast niet kende. Maar ik zei niets. Ik nam alleen slokjes van mijn koffie en glimlachte ondertussen naar hem.

Terug in de docentenkamer, na de les, schonk ik mijn kartonnen bekertje weer vol, stak een sigaret op en begon verstrooid in de krant te bladeren. Een docente psychologie met de achternaam Gómez of González kwam naast me zitten en vroeg welk vak ik gaf. Letterkunde, zei ik. Oef, dat is lastig, zei de vrouw, ik begreep niet waarom. Ze droeg te veel make-up en haar geverfde haar had een vermoeide okergele kleur, als dat van een rolstaartbeer of een vergeten pop. De rand van haar glas was al helemaal rood gekust. En wat zijn de kindertjes aan het lezen, vroeg ze op veel te joviale toon. Zo noemde ze hen, kindertjes. Ik keek haar aan, zo serieus en onverdraagzaam als ik kon, en terwijl ik een rookwolk uitblies antwoordde ik: Op het moment alleen wat verhaaltjes over Donald Duck en Goofy. O, zei ze, en daarna zei ze niets meer.

De dagen daarop dacht ik na over Juan Kalel. Ik was erachter gekomen dat hij eerstejaars economie was met een volledige

studiebeurs. Hij was zeventien en kwam uit Tecpán, een mooie stad van artisjokken en dennenbomen op de westelijke hoogvlakte van Guatemala, al is het een beetje overdreven het een stad te noemen en een beetje optimistisch het over dennenbomen te hebben. Juan Kalel viel volledig uit de toon bij de rest van mijn studenten en natuurlijk bij die van de hele universiteit. Zijn gevoeligheid en welbespraaktheid. Zijn belangstelling. Zijn uiterlijk en sociale status.

Zoals op zoveel privé-universiteiten in Latijns-Amerika komt de overgrote meerderheid van de studenten van de Universiteit Francisco Marroquín uit welgestelde gezinnen of gezinnen die menen welgesteld te zijn en daarom ook menen dat de economische toekomst van hun kinderen zeker is. Universitaire titels zijn daardoor soms puur decoratief, een façade, om trouw te blijven aan bepaalde familietradities en maatschappelijke conventies. Zonder aarzeling zou je kunnen stellen dat die laatdunkende, pedante houding nog uitgesprokener, nog duidelijker is bij de eerstejaarsstudenten die ik merkbaar moe in mijn colleges toelaat. Dit is natuurlijk een generalisatie, een gevaarlijke misschien, maar zonder generalisaties is de wereld niet te bevatten.

Af en toe duikt er in die leugenachtige, hypocriete menigte echter toch een vallende ster op zoals Juan Kalel (om zijn eigen metafoor te gebruiken), die met enkele woorden niet alleen de leugenachtigheid en hypocrisie van zijn medestudenten belachelijk maakt, maar soms ook die van de docent en van zijn verdorven academische systeem.

De eerste schrijver op het programma was Edgar Allan Poe: een natuurlijke springplank voor een vak over hedendaagse verhalen, leek me. Ik had de studenten opdracht gegeven twee van zijn verhalen te lezen, 'De gestolen brief' en 'De

zwarte kat', het ene als voorbeeld van zijn detectives, het andere van zijn horrorverhalen.

Aan het begin van de les stak een mollig meisje haar hand op en ze zei dat ze de verhalen helemaal niks vond. Heel goed, zei ik, dat kan, maar waarom? Waarop ze met een walgende uitdrukking op haar gezicht domweg antwoordde dat ze zo naar waren. Een paar studenten lachten en andere vielen haar bij. Ja, supernaar! Ik legde uit dat je een mening moet koppelen aan een dieper inzicht, en dat bijna altijd als we iets niet goed vinden, we het gewoon niet begrijpen, omdat we niet ons best hebben gedaan om het te begrijpen en dan is het makkelijkste dus zeggen dat we het niet goed vinden en verder onze handen ervan af trekken. Je moet je oordeel onderbouwen, gebruikmaken van je capaciteit om te analyseren en samen te vatten en niet alleen loze meningen spuien. Je moet achter de woorden leren lezen, zei ik poëtisch, althans, dat vond ik toen, nu weet ik zeker dat ik ze alleen maar meer op een dwaalspoor bracht. De rest van de tijd ontwarde ik de kronkelige draden van het bijna onaanraakbare web van symbolen dat Poe in beide verhalen vlak onder de tekst had gesponnen, waar ze als het ware op rustten. Aan het einde zei ik: Vragen? Een jongen met lang haar vroeg, net als andere jongens in eerdere jaren, of een schrijver als Poe dat met opzet deed, een geheim verhaal door de kieren van een zichtbaar verhaal weven, of dat het gewoon bij hem opkwam, zomaar. En zoals elk jaar antwoordde ik dat je dat aan hém zou moeten vragen, aan Poe dus, maar dat dát in mijn ogen nou precies het verschil was tussen een schrijver en een briljante schrijver, iets kunnen zeggen terwijl je in werkelijkheid iets heel anders zegt, taal gebruiken om te komen tot een sublieme, vergankelijke metataal. Zoals een buikspreker, vroeg hij. Zoiets, ja, ant-

woordde ik, al kreeg ik daar later, toen ik er wat beter over nadacht, spijt van.

Toen ik na de les mijn spullen aan het opruimen was, kwam het mollige meisje naar me toe. Ik vind de verhalen nog steeds niet goed, zei ze. Ik glimlachte en vroeg hoe ze heette. Ligia Martínez. Dat geeft niet Ligia, daar beledig je mij of meneer Poe heus niet mee. Maar ik begrijp ze nu wel beter, meneer, en ik gaf haar een standje omdat ze me meneer noemde. Sorry, meneer ingenieur, en weer wees ik haar terecht. Hij wordt liever niet met meneer aangesproken, zei plotseling een ander meisje dat ik niet had gezien en dat in de deuropening op haar stond te wachten. Hoe dan wel, vroeg Ligia. Gewoon Eduardo, zei het andere meisje met een snelle glimlach en ik zag dat haar ogen de kleur van melasse hadden, dat leek tenminste zo in dat licht. Goed, zei Ligia, ik wilde vragen waarom er niet meer vrouwelijke schrijvers op het programma staan. Er is maar één vrouw, Eduardo, die O'Connolly of zoiets. Vindt u dat niet incorrect, politiek gezien, vroeg ze een beetje ondeugend. Ik antwoordde wat ik elk jaar antwoord. Er staat ook geen zwarte schrijver op, Ligia, en geen Aziat en ook geen dwerg, en voor zover ik weet maar één homo. Ik zei dat mijn vakken godzijdank politiek incorrect waren. Met andere woorden, ze zijn oprecht, Ligia. Net als kunst. Grote verhalenvertellers, punt uit. Zij zei oké, ze was gewoon benieuwd, en ze liep weg met haar vriendin.

Buiten het lokaal stond Juan Kalem in zijn eentje tegen de muur geleund op me te wachten. Hebt u even, Halfon, zei hij. Hij sprak mijn achternaam op een eigenaardige manier uit, alsof de klemtoon op allebei de lettergrepen viel of zo. Ik zei ja natuurlijk, en daarna dat ik verbaasd was dat hij tijdens de les niets had gezegd. Ik wilde u iets vragen, zei hij,

mijn opmerking negerend en met zijn blik op de grond gericht. Ineens zag ik het enorme purperen litteken op zijn rechterwang. Van een machete, dacht ik. Daarna dacht ik even aan de witte stippen op die pikzwarte muur in Auschwitz waar mijn Poolse grootvader over had verteld. Juan haalde een opgevouwen vel papier uit de zak van zijn overhemd en gaf het aan mij. Het is een gedicht, Halfon. Ik vroeg of hij wilde dat ik het nu meteen las en hij deinsde geschrokken een paar stappen achteruit en zei nee, later pas, alstublieft, als ik tijd overhad. Ik lees het graag, Juan, en ik wilde hem ten afscheid de hand schudden maar hij liep heel langzaam steeds verder naar achteren en bedankte me zonder me aan te kijken.

Van Maupassant lezen ze ‘De Horla’.

Voor ik met het college begon, vroeg ik iedereen die het verhaal niet goed vond zijn hand op te steken. Zes schichtige handen. Toen zeven. Toen acht. Oké, jullie komen met z’n achten naar voren, zei ik, en treuzelend kwamen ze een voor een naar voren, waar ze als een soort verdachten in een diagonale rij gingen staan. Vertel, waarom vonden jullie het niet goed? De eerste: Weet ik niet. De tweede: Omdat ik het niet uitgelezen heb en dus vond ik het niet goed. De derde: Omdat het onbegrijpelijk is en de schrijver uit zijn nek kletst en ik houd niet van mensen die uit hun nek kletsen. De vierde: Het is zo lang. De vijfde: Het is zo lang (gelach). De zesde: Omdat ik medelijden had met de gek. De zevende: Omdat ik alleen van mooie verhalen houd waar ik inspiratie van krijg en levenslust en niet van verhalen waar ik alleen maar depressief van word. De achtste: Ja, precies, ik kreeg er een rotgevoel van en ik wil me niet rot voelen. Ik zei niets en keek naar die acht studenten en naar de rest van de groep in

de hoop dat er misschien iets tot ze door zou dringen zonder dat ik het hoefde te benoemen. Tevergeefs. Dus ik bedankte ze en zei dat ze weer konden gaan zitten, en langzaam begon ik het verhaal te analyseren, de belangrijke elementen aan te wijzen en de terugkerende thema's en de verschillende zinnen die als sierlijke deuren toegang gaven tot een geheime onderlaag. Een moeilijk, elliptisch, wellicht onbegrijpelijk, maar welbeschouwd meesterlijk verhaal.

Tot volgende week, zei ik aan het eind van de les. Meneer Kalel, blijf even zitten, alsjeblieft. Nadat ik wat vragen van studenten had beantwoord en mijn spullen had gepakt, vroeg ik Juan met me mee te gaan naar de kantine voor een sigaret. Hij knikte alleen. Een man van weinig woorden, Juan Kalel.

We liepen er zwiggend naartoe, gehuld in een prettige, precies goede stilte, zoals in een stomme film, wanneer het eigenlijk geen stilte meer is maar een normale toestand. Ik bestelde twee koffie verkeerd en we gingen aan de verste tafel zitten. Ik stak een sigaret op. Heel goed, die Maupassant, fluisterde Juan, terwijl hij suiker door zijn koffie roerde. Een docent architectuur kwam onze kant op om een praatje met me te maken, maar ik stond niet op en hij liep meteen weer weg. Juan had zijn mond gebrand aan de koffie en wreef met een vinger over zijn lippen. Ik vond dat van die bloemstengel die gebogen werd door een onzichtbare hand zo mooi, zei hij, overmand door verdriet, ik had de indruk dat hij elk moment in tranen kon uitbarsten. Ik ook, maar ik weet niet waarom, zei ik, en ik reikte naar de asbak. Juan, ik heb je gedicht gelezen, en daarna zweeg ik en dronk met piepkleine slokjes van mijn koffie. Hij zat nog in zijn kopje te blazen. Ik zei dat het heel goed was. Juan keek op en zei dat hij dat wist. We glimlachten allebei. Ik beet zachtjes in mijn sigaret om het opgevouwen vel papier uit mijn groenleren tas te kunnen

halen. Zwijgend las ik het gedicht nog een keer. En de titel, vroeg ik. Die is er niet, ik geloof niet in titels, zei hij. Ze zijn een noodzakelijk kwaad, Juan. Dat zal wel, maar ik geloof er toch niet in. Hij was even stil. Net zoals u niet in persoonlijke titels gelooft, Halfon, zei hij met een ironische glimlach. Touché, meneer, en ik drukte mijn sigaret uit en vroeg of hij meer gedichten had, of hij meer had geschreven. Hij zat nog steeds in zijn koffie te blazen. Zonder me aan te kijken zei hij dat hij dit tijdens mijn college had geschreven, die dag waarop ik over de verhalen van Poe vertelde. Hij zei dat hij altijd gedichten schreef als hij iets heel sterk voelde, waar hij ook was, maar dat het gedicht nooit ging over zijn gevoel van dat moment, maar over iets heel anders. Hij zei dat hij thuis schriften vol gedichten had. Hij zei dat ik de eerste was aan wie hij er een had laten lezen.

Twee dagen later kreeg ik een mail van het meisje met de melassekleurige ogen. Ze heette Ana María Castillo, maar ondertekende haar brief met de honingzoete bijnaam Annie. Meteen dacht ik aan een weeskind met rode krullen, ook al was dit meisje lang en had ze een spierwit gezicht en steil, verrassend roetzwart haar.

De brief was kort en tot mijn verbazing onberispelijk goed geschreven. Ze zei dat zij het verhaal van Maupassant ook niet goed vond, maar dat ze daar niet voor uit durfde te komen waar iedereen bij was. Daarom schrijf ik u, stond er. Om uit te leggen waarom ik het geen goed verhaal vond. Ten eerste moet u weten dat ik het twee keer heb gelezen, precies zoals u altijd zegt dat we moeten doen, en dat ik het ook begrepen heb, of in er elk geval iets van begrepen heb. Dat is niet de reden dat ik het niet goed vond, maar ik identificeer me te veel met de hoofdpersoon. Soms voel ik me ook zo

eenzaam, en dan weet ik niet wat ik moet doen, ik weet niet hoe ik daarmee om moet gaan. Misschien hebben we een hekel aan wie we zijn.

Ik antwoordde diezelfde avond nog, en de toon van mijn brief was uiteindelijk ijdeler dan ik had voorzien. Mijn complimenten, schreef ik. Zo lees je een verhaal: je laat je meevoeren door de rivier van de schrijver. Of het nu stilstaand water is of een woeste stroom, dat maakt niet uit. Het punt is dat je de moed en het vertrouwen moet hebben om helemaal kopje-onder te gaan. Dan wordt literatuur, of kunst in het algemeen, een soort spiegel, Annie, waarin al onze volmaakte en onvolmaakte eigenschappen worden weerkaatst. Sommige zijn beangstigend. Andere pijnlijk. Fictie is iets eigenaardigs, vind je niet? Een verhaal is niets meer dan een leugen. Een illusie. En die illusie werkt alleen als we erin geloven. Net zoals we onder de indruk zijn van de trucs van een goochelaar, terwijl we heel goed weten dat het maar trucs zijn. Het konijn is niet verdwenen. De vrouw is niet in tweeën gezaagd. Maar we geloven erin. Het is een ware illusie. Literatuur, schreef Plato, is bedrog waarbij de bedrieger eerlijker is dan degene die niet bedriegt, en wie zich laat bedriegen intelligenter dan wie zich niet laat bedriegen.

Toen Tsjechov. Ze hadden drie relatief korte verhalen van Tsjechov gelezen en ik geloof dat niemand er iets van begreep. Of misschien had niemand ze gelezen. Gefrustreerd liet ik ze een toets maken die de rest van het college duurde, terwijl ik voor de klas met elke gelezen pagina dieper onder de indruk raakte van een van de schriften van Juan Kaleb.

Toen ik het lokaal uitkwam, stond Juan daar weer tegen de muur geleund op me te wachten. We liepen naar de kantine en dit keer wilde hij per se de koffie betalen. Ik be-

dankte hem. Toen we eenmaal zaten, legde ik zijn schrift op tafel en stak een sigaret op. Ik vroeg waarom hij economie studeerde, maar hij haalde alleen zijn schouders op en we begrepen allebei dat die vraag nergens op sloeg. Wat doen je ouders? Mijn vader kweekt groenten op een stuk grond in Pamanzana, net buiten Tecpán, zei hij, en mijn moeder werkt in een textiel fabriek. Heb je broers of zussen? Drie zussen, zei hij, allemaal jonger dan ik. Hij vertelde dat hij met zijn beurs ook een kamer kon betalen in een studentenhuis hier in de hoofdstad. Waarom bent u ingenieur geworden? Ik zei dat het een onzinnige keuze was en daarna waren we een paar minuten stil, terwijl we van onze koffie dronken en ik rookte en me afvroeg hoe het leven bij hem thuis zou zijn. Hij was tegenstrijdig, Juan Kalel. Het ene moment leek hij een volmaakte onschuld uit te stralen, een argeloosheid die net zo vanzelfsprekend en oprecht was als het spoor van de machete op zijn gezicht. Maar op andere momenten wekte hij de indruk alles te begrijpen, allerlei nare dingen meegemaakt te hebben die wij anderen alleen uit boeken kennen of door veronderstellingen of kinderlijke theorieën. Het was alsof hij lachte zonder echt te lachen; en zonder dat hij huilde leek hij onuitwisbare tranen op zijn wangen te hebben. Ik vroeg hem welke dichters hij graag las en hij noemde Rimbaud, Pessoa en Rilke. Vooral Rilke, zei hij. Ik zie niet veel Rilke terug in je gedichten, Juan, of tenminste, in wat ik tot nu toe heb gelezen. Rilke zit in al mijn gedichten, zei hij, en ik wilde niet vragen waarom hij dat zei, al begreep ik veel later precies wat hij bedoelde. Schrijft u gedichten, vroeg hij. Ik drukte mijn sigaret uit en zei nee, nooit, daarna wilde ik zeggen dat ik me geen dichter voelde, want een dichter moet zich volgens mij dichter voelen, zo geboren worden, terwijl een schrijver van proza zich stukje bij beetje kan ontwikkelen, maar ik kreeg

de kans niet. Ik werd begroet door iemand achter me en toen ik me omdraaide keek ik in de melassekleurige ogen van Annie Castillo, onzin eigenlijk, de melassekleur was slechts een verkeerde herinnering. Ik stond op.

Hoe gaat het, Eduardo. Ze drukte haar boeken stevig tegen haar borst, als een reddingsvest, dacht ik, en vroeg of ze stoorde. Ik zei ja, een beetje. Oké, ik wilde u alleen persoonlijk bedanken voor uw reactie. Graag gedaan, Annie. En Eduardo, ik wilde vragen of we misschien een keer kunnen afspreken, om te praten, mompelde ze blozend, als u tijd hebt. Ik zei natuurlijk, dat leek me heel leuk, en ze glimlachte nerveus. We mailen nog wel, dan, zei ze, en ze stak me haar hand toe, een lange, dunne, veel te koude hand.

Ik ging zitten en pakte nog een sigaret, en toen Annie wegliep zag ik Juan Kalel heel geconcentreerd naar haar billen kijken.

In dit verhaal gebeurt helemaal niks, beweerde een wat schriele jongen die van zijn achternaam Arreola heette. Ja, een vent drinkt wat met een oude vriend en daarna gaat hij naar huis. Wat daar nou zo bijzonder aan is, zei hij spottend, dat is precies wat ik elke vrijdag doe. Een paar studenten lachten beschroomd.

Ik zei dat je Joyce veel zorgvuldiger moest lezen. Je moest iets weten van de geschiedenis van Ierland en het religieuze conflict daar. Je moest de context van elk verhaal begrijpen, de structuur en de symboliek ervan. En je moest vooral de epifanieën voelen.

Weet iemand wat dat betekent, epifanie? Een meisje dat een beetje op Catwoman leek vroeg of het zoiets was als de epifanie van Jezus. Ja, zo ongeveer, maar wat is dat dan? O, dat weet ik niet meer, zei ze. Oké, luister goed, en er klonk

een storm van papieren en pennen die in positie werden gebracht. In het Griekse drama is een epifanie een soort climax: het moment waarop een god verschijnt en orde schept op het toneel. In de christelijke traditie verwijst de epifanie naar de openbaring van de goddelijkheid van Jezus aan de Drie Koningen. Dat is evengoed een soort moment van helderheid. In Joyceaanse termen is de epifanie een plotselinge openbaring die een van de personages beleeft. Een plotselinge spirituele manifestatie, in de woorden van Joyce zelf, zei ik heel langzaam. Is het duidelijk? Het was stil, wat altijd nee betekent.

Om te beginnen is de titel in het Spaans, ‘Una nubecilla’ – een wolkje – een waardeloze vertaling. Geen enkele vertaler van het verhaal in het Spaans heeft goed werk geleverd, zelfs de Cubaan Cabrera Infante niet. De oorspronkelijke titel is ‘A Little Cloud’, en we weten dat Joyce die uit een Bijbelpassage heeft gehaald, uit 1 Koningen. Weet iemand wat er in 1 Koningen gebeurt? Een meisje probeerde iets te zeggen maar stopte al gauw met praten. Ik legde uit dat, kort samengevat, het Israëlietische volk van God verwijderd was geraakt. Toen, zei ik, voorspelde Elia een grote droogte die zou duren totdat het volk geen valse goden meer zou aanbidden en terug zou keren naar Jehová. Na twee jaar zonder ook maar een druppel regen, na de nederlaag van Achab en de valse profeten, kwam het volk van Israël terug bij God, en de knecht van Elia sprak, gelukkig: Er komt een klein wolkje uit zee opzetten, niet groter dan een handpalm. Met andere woorden: Daar komt de regen, dames en heren. Let op: niet een wolkje, maar een klein wolkje, zei ik. En waarom is dat belangrijk in de context van dit verhaal? Pauze. Waarom zeg ik steeds maar dat Cabrera Infante & co niet alleen de titel niet goed vertaald hebben, maar dat hun vertaling ook nog

eens de uiteindelijke betekenis van het verhaal aan het zicht van de lezer onttrekt?

Juan Kalel stak zijn hand op en zei dat er misschien wel een verband was tussen het optimisme van de naderende wolk uit de Bijbel en het valse optimisme van Kleine Chandler. Want in het Engels, zei hij, zou dat Little Chandler en Little Cloud zijn, toch? Het zit hem in het woord klein, zei hij. Tevreden liep ik naar het bureau om mijn koffie te halen. Juan ging door: Oftewel, Chandler heeft het steeds over alles wat hij gaat doen, over de gedichten die hij gaat schrijven, over dat hij op een dag ook weg zal gaan uit Dublin en net zo vrij en vrijmoedig zal leven als zijn vriend Gallaher. Maar als hij dan weer thuis is, kan hij alleen maar tegen zijn zoon schreeuwen en hem aan het huilen maken. Het is tragisch, denk ik. En het is ook ironisch, zei hij. Het verband tussen de twee kleintjes in het verhaal, de wolk en Chandler, is ironisch, want het is overduidelijk dat hij nooit al die dingen zal doen die hij van plan is. In tegenstelling tot die Bijbelse wolk heeft hij geen enkele hoop. Het is alsof hij verlamd is, zei Juan, die me verloren aankeek, alsof hij net iets begrepen had wat veel persoonlijker was, maar tegelijkertijd buiten zijn bereik lag.

Met een glimlach vroeg ik de leerlingen of ze het snapten. Annie Castillo stak haar hand op. Ik denk dat er nog iets is, mompelde ze. Ik zei dat er natuurlijk meer was. Ik weet niet, zei ze langzaam, volgens mij is die ironie in de titel er niet voor niets. En toen zweeg ze. Precies, zei ik, maar waarom dan? Wat voor ironie schemert er nog meer door in het verhaal, Annie? Ze schudde alleen haar hoofd en haalde haar schouders op. Ik keek naar Juan in de hoop dat hij haar te hulp zou schieten, maar hij krabbelde in gedachten verzonken iets in zijn schrift. Misschien een gedicht. Ik weet het